

УДК 330.161

DOI: 10.31891/2307-5740-2021-294-3-19

ШАТАРСЬКИЙ А. Я.

ORCID ID: 0000-0002-5445-0432

Західноукраїнський національний університет

СИСТЕМНА ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ МЕРЕЖЕВИХ СТРУКТУР: ОСНОВНІ ПОКАЗНИКИ ТА МЕТОДИКА РЕАЛІЗАЦІЇ

У статті досліджено сутнісно-змістовну характеристику поняття економічної безпеки, а також обґрунтовано методичні підходи оцінки економічної безпеки підприємств мережових структур. Проведено комплексне дослідження граничних значень детермінант у системі економічної безпеки мережових структур з виокремленням показників стану: стабільний, передкризовий, кризовий, критичний. Обґрунтовано особливості основних підходів до забезпечення економічної безпеки підприємств мережових структур зокрема індикаторного, економіко-математичного, ресурсно-функціонального.

Ключові слова: економічна безпека підприємств мережових структур, оцінка економічної безпеки, підходи до забезпечення економічної безпеки, детермінанти економічної безпеки, показники економічної безпеки.

ARTUR SHATARSKYI

Western Ukrainian National University

SYSTEMATIC ASSESSMENT OF ECONOMIC SECURITY OF ENTERPRISES AT NETWORK STRUCTURES: MAIN INDICATORS AND METHODS OF IMPLEMENTATION

In the current conditions of turbulence of economic processes in the field of network enterprises, valuation technologies are a powerful means of forming the effective functioning of economic entities aimed at maximizing profits and harmonizing relations between stakeholders. Please note that the enterprises of network structures depend on the state of economic security of the country. Meanwhile, it should be noted that currently the economic security of Ukraine is under threat, as all components of economic security are in danger. Problems of own economic security arise before each network structure not only in times of crisis, but also during work in the stable economic environment, the complex of the solved tasks at the same time has essential difference.

The article examines the substantive characteristics of the concept economic security, as well as substantiates the methodological approaches to assessing the economic security of enterprises at network structures. A comprehensive study of the limit values of determinants in the system of economic security at network structures with the separation of indicators the state: stable, pre-crisis, crisis, critical. The peculiarities of the main approaches to ensuring the economic security of enterprises at network structures, in particular indicator, economic-mathematical, resource-functional, are substantiated.

Keywords: economic security of enterprises of network structures, assessment of economic security, approaches to economic security, determinants of economic security, indicators of economic security.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

У сучасних умовах турбулентності економічних процесів у сфері функціонування підприємств мережових структур оцінці технології – це могутній засіб формування ефективного функціонування суб'єктів господарювання, спрямованого на максимізацію прибутків і гармонізацію відносин між зацікавленими особами ведення бізнесу. Звертаємо увагу, що підприємств мережових структур залежить від стану економічної безпеки країни. Між тим слід зазначити, що в даний час економічна безпека України знаходиться під загрозою, оскільки всі складові забезпечення економічної безпеки знаходяться в умовах небезпеки. Проблеми власної економічної безпеки виникають перед кожною мережевою структурою не тільки в кризові періоди, але й під час роботи в стабільному економічному середовищі, комплекс вирішуваних при цьому цільових завдань має істотну відмінність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідження сучасної проблематики з питань економічної безпеки підприємств мережових структур висвітлюють такі провідні науковці як О. Ареф'єва, І. Бінько, О. Вівчар, В. Геєць, Л. Головова, В. Духов, М. Єрмошенко, Я. Жаліло, Т. Косянчук, Т. Кузенко, В. Микитенко, В. Мунтіян, В. Храпкіна та ін. Тим часом сучасна системна оцінка економічної безпеки підприємств мережових структур залишилася поза полем зору згаданих учених.

Формулювання цілей статті

Метою статті є обґрунтування сутнісної характеристики економічної безпеки підприємств мережових структур, а також дослідження основних показників оцінки економічної безпеки в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу

Фінансово-господарська діяльність мережових структур в сучасних умовах виражається в трансформації сукупності ресурсів (сировина й матеріали, енергія, інформація, кадри, основні кошти і т.д.) у кінцеву продукцію у формі товарів, робіт, послуг. Організація виступає в застосуванні складної економічної системи, що включає безліч взаємозалежних елементів, націленої на підвищення економічної ефективності її

функціонування. Основними завданнями на шляху до довгострокової мети є, максимізація прибутку, мінімізація витрат, підвищення рентабельності й продуктивності тощо. Очевидно, що керівництву мережеских систем необхідно чітко розуміння відповідних результатів усіх процесів, що відбуваються при функціонуванні даних підприємницьких структур.

У процесі формування плану забезпечення економічної безпеки підприємств мережеских структур, необхідно виділити її ключові детермінанти й визначити відповідні показники, що дозволить оцінити потреби в ресурсах, часі й можливості по підвищенню рівня економічної безпеки [3, с.118].

На нашу думку, ключові детермінанти економічної безпеки підприємств мережеских структур доцільно виокремити з урахуванням рівнів її забезпечення. Для цього виділимо макро-, мезо- і мікрорівні. Структуру ключових детермінант у системі економічної безпеки підприємств мережеских структур представлено в табл. 1.

Таблиця 1

Ключові детермінанти економічної безпеки підприємств мережеских структур

Рівень забезпечення економічної безпеки	Ключові детермінанти	Рівень забезпечення економічної безпеки	Ключові детермінанти
Мікрорівень	фінансовий	Мезорівень	галузевий
	виробничий		територіальний
	інформаційний		політичний
	соціальний		економічний
	ресурсний (кадровий, сировинний)	Макрорівень	соціальний
	інвестиційний		технологічний
	екологічний		
	управлінський		інституціональний
	збутовий		

Розглянемо вплив факторів на мікрорівень економічної безпеки в розрізі її основних складових і виділимо показники, більшою мірою, що характеризують її динаміку. Фінансова складова економічної безпеки підприємств мережеских структур складається в досягненні максимального рівня платоспроможності й ліквідності обігових коштів, оптимізації структури капіталу, поліпшення якості планування й забезпеченні фінансово-господарської діяльності. Виробнича складова економічної безпеки виражається в забезпеченні максимально ефективного використання виробничих фондів і підтримці необхідного рівня матеріально-технічної бази мережевої системи. Інформаційна безпека підприємств мережеских структур укладається в реалізації комплексної програми забезпечення безпеки інформаційних ресурсів і формуванні економічно обґрунтованої технологічної системи захисту інформаційної системи. Соціальна складова економічної безпеки представляє захищеність якісного стану соціальних відносин, що забезпечують прогресуючий розвиток мережевої системи [1, с. 55].

Ресурсна складова економічної безпеки показує забезпечення стабільності постачання ресурсів та їх подальше ефективне використання. Очевидно, що в умовах необхідності розвитку бізнесу, рівень забезпеченості ресурсами мережеских структур повинен зростати не менш чому на 10 % щорічно. Інвестиційна складова економічної безпеки являє собою захищеність інвестиційного капіталу організації й готовність економічних систем створювати нові механізми реалізації інвестиційних процесів, руху фінансових потоків в інноваційні проекти, а також страхування ризиків вкладень. Екологічна складова економічної безпеки підприємств мережеских структур полягає в забезпеченні вимог по дотриманню вимог до охорони праці й екологічних норм. Для забезпечення даних вимог підприємницька структура повинна прагнути підтримувати ріст витрат на охорону навколишнього середовища.

Управлінська складова економічної безпеки полягає в забезпеченні підприємств мережеских структур висококваліфікованими кадрами, відповідальними за ключові управлінські проєктні рішення. Для цих цілей необхідно підтримувати щорічне зростання витратів на утримання співробітників не менш чим 10% і прагнути до забезпечення організації співробітниками і вищою освітою не менш чим на 60%. Збутова складова економічної безпеки укладається в забезпеченні діяльності підприємств мережеских структур відповідними каналами й ринками збуту. Для цих цілей необхідно підтримувати щорічне зростання витратів на рекламу не менш чим на 10%. Важливість диверсифікованості каналів збуту для мережевої системи показує залежність від певного каналу збуту, яка не повинна перевищувати 10 %. Галузева складова економічної безпеки підприємств мережеских структур показує динаміку розвитку галузі в цілому на стан ключових технологічних процесів. Для підтримки конкурентоспроможності й стабільного розвитку мережевої структури такі показники як відношення рентабельності продажів до середньої рентабельності по галузі, ріст частки мережі в галузі. Територіальна складова економічної безпеки підприємств мережеских структур показує стабільність розвитку бізнесу й підтримка його конкурентоспроможності в розрізі місцевих, регіональних та міжнародних ринків. Стабільний розвиток забезпечується при щорічному росту покриття місцевого ринку, продажів регіональним клієнтам та міжнародним клієнтам не менш чим на 10%. Якщо показники економічної безпеки на мікро- і мезорівнях прямо залежать від діяльності підприємств мережеских структур, то до показників на макрорівні доводиться пристосовуватися й створювати відповідні резервні фонди. Політична складова економічної безпеки визначає вплив зовнішньополітичної кон'юнктури на стан галузі [2, с. 48].

На основі проведених досліджень доведено, що в економічній безпеці підприємств мережових структур надзвичайно велику роль відіграє системна оцінка. Це пов'язано зокрема з тим, що коли "економічна безпека мережових структур" розглядається як захищеність мережової системи, саме тому необхідно знати ступінь такої захищеності як у кількісному, так в у якісному вираженні, для чого мають бути застосовані спеціальні оціночні інструменти.

На основі проведених досліджень встановлено, що комплексне оцінювання є галуззю знань, що вивчає теорію та методи організації процесів постановки діагнозу, а також принципи побудови засобів оцінки. Розрізняють економічну оцінку (дослідження діяльності, що має на меті вивчення тенденцій його розвитку) та організаційну (система методів, прийомів і методик проведення досліджень для визначення цілей функціонування суб'єкта господарювання, способів її досягнення, виявлення проблем і вибору варіантів їхнього розв'язання) [4, с. 120].

Доведено, що оцінка у системі економічної безпеки підприємств мережових структур потребує визначення захищеності його потенціалу (виробничо-технічного, фінансового, соціального тощо) і тенденцій його зміни. При цьому під економічною безпекою підприємств мережових структур з цієї позиції розуміти захищеність його потенціалу (виробничого, організаційно-технічного, фінансово-економічного, соціального) від негативної дії зовнішніх і внутрішніх чинників, прямих або непрямих економічних загроз, а також здатність суб'єкта до відтворення.

З практичної точки зору встановлено, що у сфері безпеки функціонування підприємств мережових структур розроблено декілька методичних підходів до оцінювання економічної безпеки, які відрізняються між собою методами розрахунків, критеріями безпеки, практичною спрямованістю, рівнями узагальнення та абстрагування. Проаналізуємо найбільш поширені з цих підходів.

Перший підхід – індикаторний. Згідно з цим підходом, рівень безпеки функціонування підприємства визначається за допомогою системи індикаторів. Індикатори представляють собою кількісні та якісні величини, які характеризують граничні значення різноманітних функціональних показників. Методика оцінювання економічної безпеки суб'єктів господарювання полягає в порівнянні фактичних показників діяльності підприємств зі встановленими індикаторами – роблять висновок про рівень економічної безпеки суб'єкта господарювання [8].

Другий підхід визначимо як економіко-математичний. Д. Ковальов та І. Плєтнікова пропонують власну методику визначення рівня безпеки функціонування мережової структури на підставі розрахунку критерію (інтегрального показника) економічної безпеки підприємств мережових структур.

Науковці вважають, що вплив усіх чинників, – як внутрішніх, так і зовнішніх, – на економічну безпеку підприємств мережових структур проявляється у зміні показників його діяльності. Отже, рівень економічної безпеки підприємств мережових структур $P_{екб}$ може бути поданий у вигляді функції багатьох змінних:

$$P_{екб} = F(X_i) = b_1 f(x_1) + b_2 f(x_2) + \dots + b_n f(x_n), \quad (1)$$

де x_1, x_2, \dots, x_n – основні показники діяльності підприємств мережових структур; $f(x_1), f(x_2), \dots, f(x_n)$ – локальні функції залежності рівня економічної безпеки від відповідних показників діяльності підприємств мережових структур; b_1, b_2, \dots, b_n – питома вага значущості кожного показника для економічної безпеки підприємств мережових структур ($\sum b_i = 1$); n – кількість показників [6, с. 200].

Третій підхід – ресурсно-функціональний. Представники ресурсно-функціонального підходу пропонують визначати рівень економічної безпеки на основі оцінки ступеня використання ресурсів підприємств мережових структур за кожною функціональною складовою. При цьому як корпоративні ресурси використовуються фактори бізнесу, зокрема, ресурс капіталу (акціонерний капітал та фінансові ресурси), ресурс персоналу, ресурс інформації та технологій, техніки та обладнання, прав (права на використання патентів, ліцензій та квот на використання земель) [7, с. 40].

Слід відзначити, що комплексна оцінка та планування, маючи загальнонаукові функції, набуватимуть специфічних ознак відповідно до особливостей, притаманних мережовим структурам різної специфіки діяльності.

Продовжуючи логіку нашого дослідження, слід відзначити, що з метою визначення рівня економічної безпеки підприємств мережових структур й впливу на нього визначених детермінант виділимо основні стани діяльності мережової системи відповідно до граничних значень показників:

- стабільний (С) – усі граничні показники в межах норми;
- передкризовий (ПК) – відхилення, що характеризують погіршення ряду показників;
- кризовий (К) – значне погіршення ряду показників;
- критичний (КР) – вихід значень показників нижче граничних.

На основі міжнародного й вітчизняного досвіду досліджень провідних економістів і деяких наших пропозицій з урахуванням загальносвітових тенденцій та середніх значень показників у табл. 1 представлено граничні значення детермінант у системі економічної безпеки підприємств мережових структур [5, с. 89].

Таблиця 1

Граничні значення детермінант у системі економічної безпеки підприємств мережових структур

Детермінанти	Показник	С	ПК	К	КР
Фінансовий	Коефіцієнт поточної ліквідності	$1,5 \leq$ $\leq 2,5$	(1,5; 1,3] (2,5; 2,7]	(1,3; 1,0] (2,7; 2,9]	$< 1,0$ $> 2,9$
	Коефіцієнт загальної платоспроможності	≥ 2	$2 \leq < 1,5$	$1,5 \leq < 1$	< 1
	Рентабельність продажів, %	≥ 15	(15; 10]	(10; 55]	< 5
Виробничий	Коефіцієнт зношування	$\leq 0,5$	(0,5; 0,7]	(0,7; 0,9]	$> 0,9$
	Фондовіддача	≥ 3	(3; 2]	(2; 1]	< 1
	Темп росту середньорічної вартості основних фондів, %	≥ 110	(110; 100]	(100; 90]	< 90
	Темп росту необхідних витратків на захист інформації, %	≥ 110	(110; 100]	(100; 90]	< 90
Інформаційний	Коефіцієнт інформаційної озброєності, %	≥ 20	(20; 15]	(15; 10]	< 10
	Коефіцієнт захисту інформації, %	≥ 20	(20; 15]	(15; 10]	< 10
	Темп росту рівня середньої заробітної плати, %	≥ 110	(110; 100]	(100; 90]	< 90
Соціальний	Плинність кадрів, %	≤ 5	(5; 7]	(7; 10]	> 10
	Частка співробітників з вищим ступенем навчання, %	≥ 60	(60; 45]	(45; 30]	< 30
	Рівень забезпеченості ресурсами підприємства, %	≥ 110	(110; 100]	(100; 90]	< 90
Ресурсний	Темп росту матеріаломісткості, %	< 90	[90; 100]	[100; 110]	≥ 110
	Темп росту рентабельності персоналу, %	≥ 110	(110; 100]	(100; 90]	< 90
	Темп росту капітальних вкладень, %	≥ 110	(110; 100]	(100; 90]	< 90
Інвестиційний	Коефіцієнт інвестування	$\geq 0,4$	(0,4; 0,3]	(0,3; 0,2]	$< 0,2$
	Коефіцієнт інвестиційної активності	$\geq 0,6$	(0,6; 0,4]	(0,4; 0,2]	$< 0,2$
	Темп росту витрат на охорону навколишнього середовища, %	≥ 110	(110; 100]	(100; 90]	< 90
Екологічний	Темп росту витрат на безпеку, %	≥ 110	(110; 100]	(100; 90]	< 90
	Темп росту витрат на охорону праці, %	≥ 110	(110; 100]	(100; 90]	< 90
	Темп росту витратків на утримання співробітників, %	≥ 110	(110; 100]	(100; 90]	< 90
Управлінський	Частка співробітників з досвідом роботи більше 5 років, %	≥ 80	(80; 65]	(65; 50]	< 50
	Частка співробітників із вищою освітою, %	≥ 60	(60; 45]	(45; 30]	< 30
	Темп росту витратків на рекламу, %	≥ 110	(110; 100]	(100; 90]	< 90
Збутовий	Залежність від певного каналу збуту, %	≥ 10	(10; 15]	(15; 20]	< 25
	Темп росту продажів згідно існуючих каналів збуту, %	≥ 110	(110; 100]	(100; 90]	< 90

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Прорезюмувавши вище описане відзначаємо, що отримані результати дозволять оцінити загрози, пов'язані з негативними тенденціями на макрорівні, і визначити необхідний бюджет для формування відповідного “буфера”, що забезпечує безперебійне функціонування й розробити заходи для підвищення рівня економічної безпеки в системі підприємств мережових структур. На основі даної методології можна адаптувати процес забезпечення економічної безпеки підприємств мережових структур з урахуванням усіх її складових згідно традиційної методології (виявлення загроз, оцінка, протидія, моніторинг) до проектного підходу (досягнення мети в умовах обмежених ресурсів) на основі методів оптимізації, що дозволяє використовувати всі переваги останнього для організації даної діяльності. Таким чином, ключовим етапом забезпечення економічної безпеки підприємств мережових структур буде формування плану, що відображає ключові детермінанти й показники системи економічної безпеки мережової системи з метою визначення наявних ресурсів, часу й можливостей щодо підвищення рівня його економічної безпеки.

Література

- Андрушків Б. М. Економічна та майнова безпека підприємства та підприємництва. Антирейдерство: монографія. Тернопіль: Тернограф, 2012. 456 с.
- Андрушків Б. М., Вівчар О. І., Гевко В. Л. Проблеми теорії і практики менеджменту : навч.-методич. посібн. Тернопіль: Вид. ТЗОВ “Терно-Граф”. 2009. 312 с.
- Бондарчук Ю., Марущак А. Безпека бізнесу: організаційно-правові основи. К.: Вид-во КНТ. 2008. 369 с.
- Вівчар О. І. Особливості ідентифікації методів оцінки ринкової вартості бізнесу при діагностиці його економічної безпеки. Вісник Наука молода. Випуск 18. Тернопіль 2012. С. 118–122.
- Вівчар О. І. Управління економічною безпекою підприємств: соціогуманітарні контексти: монографія. Тернопіль, ФОП Паляниця В. А., 2018. 515 с.
- Григорук П. М., Хрущ Н. А. Методологічні засади моделювання системи забезпечення фінансово-економічної безпеки в умовах невизначеності і багатомірності ринкового середовища. Науковий вісник Мукачівського державного університету. 2017. Вип. 1. С. 198-204.

7. Живко З. Б. Механізм управління системою економічної безпеки підприємства. Науковий вісник Ужгородського університету. 2014. Вип. 3. С. 37-42.

8. Коробчинський О.Л. Методика формування системи економічної безпеки підприємства. URL: <http://www.masters.donntu.edu.ua/2011/iem/kuzenkova/library/statya4.htm>

References

1. Andrushkiv, B.M. (2012) Ekonomichna ta mainova bezpeka pidpriemstva ta pidpriemnytstva. Antyreiderstvo [Economic and property security of enterprise and entrepreneurship. Anti-crap]. Ternopil: Ternohraf [in Ukrainian].
2. Andrushkiv, B.M., Vivchar, O.I., Gevko, V.L. Problemy teorii i praktyky menedzhmentu : navch.-metodych. posibn. [Problems of theory and practice of management textbook]. Ternopil: Terno-Graf LLC. 2009. 312 .
3. Bondarchuk, Yu., Marushchak, A. Bezpeka biznesu: orhanizatsiino-pravovi osnovy – Business security: organizational and legal framework. K.: Vyd-vo KNT. 2008. 369. [in Ukrainian].
4. Vivchar, O. I. (2018) Upravlinnia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstv: sotsiohumanitarni konteksty [Management of economic security of enterprises: socio-humanitarian contexts]. Ternopil, FOP Palianytsia V. A. 515. [in Ukrainian].
5. Vivchar, O. I. (2012) Osoblyvosti identyfikatsii metodiv otsinky rynkovoi vartosti biznesu pry diahnostytsi yoho ekonomichnoi bezpeky [Features of identification methods for assessing the market value of business in the diagnosis of its economic security]. Visnyk Nauka moloda – Newsletter Science is young. Issue 18. Ternopil. 118–122. [in Ukrainian].
6. Hryhoruk, P. M., & Khrushch, H. A. (2017) Metodolohichni zasady modeluvannia systemy zabezpechennia finansovo-ekonomichnoi bezpeky v umovakh nevyznachenosti i bahatomirnosti rynkovoho seredovyscha [Methodological principles of modeling the system of providing financial and economic security in the conditions of uncertainty and multidimensionality of the market environment]. Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu – Scientific Bulletin of the Mukachevo State University, 1, 204-198 [in Ukrainian].
7. Zhyvko, Z. B. (2014) Mekhanizm upravlinnia systemoiu ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva [Mechanism of management of the system of economic security of the enterprise]. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu – Scientific Bulletin of Uzhhorod University, 3, 37-42 [in Ukrainian].
8. Korobchynskiy, O.L. Metodyka formuvannia systemy ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva. URL: <http://www.masters.donntu.edu.ua/2011/iem/kuzenkova/library/statya4.htm>

Надійшла / Paper received : 04.02.2021

Надрукована / Printed : 10.03.2021